

Samen herinneren en vergeten

Josephine is 'ritueel begeleider' en zit bij ons aan tafel om over de dood te praten. Gezellig, met broodjes. "Weet je nog hoe het was, voordat Britt ziek was?", vraagt Josephine aan Joep.

"Ja", zegt Joep, "toen had Britt nog lang haar en was het ook veel lichter van kleur."

"Ja precies. En nu zitten we met z'n allen om de tafel. En Britt is al heel lang heel ziek. Kun je je voorstellen dat Britt straks *nooit* meer aan tafel zit?" "Nee, dat kan ik niet", zegt Joep. Britt wel. Ze schiet vol. Voor het eerst huilt ze om het feit dat ze er straks, misschien wel heel spoedig, niet meer bij is. Niet bij ons. Ze kruipt bij mama op schoot.

"Sommige mensen geloven dat als je dood bent, je opnieuw geboren wordt als een ander, of als een dier. Misschien komt Britt wel terug als een vis", zegt Joep en hij gaat prompt op de vloer liggen om een vis na te doen.

Josephine is niet onder de indruk en gaat onverstoord verder. "Sommige mensen geloven dat inderdaad. Weer anderen menen dat de overledene naar de hemel gaat, of een sterretje wordt, of op de maan gaat wonen. Wat denk *jij* Britt?"

Britt trekt haar schouders op. "Ik word zeker geen vis."

"Wat geloof je dan wel?"

"Niks. Ik ben er dan gewoon niet meer."

Een week later zit ik met Britt in de auto, onderweg naar het ziekenhuis in Eindhoven voor een transfusie. Ik vraag haar of ze nog vaak moet denken aan toen Josephine bij ons was.

"Nee."

“Ik wel.”

“O.”

“Zo vroeg ik me af, of je eigenlijk wel weet wat een uitvaart is.”

“Nou, dan is er iemand dood en komt de familie bij elkaar. Die staan dan allemaal om de kist en er is altijd wel eentje die een gedicht voorleest.”

“Ja, dat klopt wel ongeveer.”

“Wat ik alleen niet snap, is hoe dat dan gaat met zo’n asbak.”

“Asbak? O, je bedoelt een urn! Eh, nou de dienst voor een crematie is hetzelfde als bij een begrafenis. Ook met een kist en een gedicht. De asbak krijg je pas later.”

Britt zwijgt en kijkt naar buiten. Het is duidelijk dat ze niet wil praten over haar eigen sterven. Ik weet nog goed wat Britt antwoordde toen dokter Annelies haar twee jaar eerder vroeg wat ze er van vond dat de dokters haar niet meer beter kunnen maken: [“Ik vind er niks van.”](#) Ik vind er wel iets van en ik kan het dus niet laten om door te vragen. “Als jij er niet meer bent en papa en mama moeten de uitvaart regelen, wil je dan dat we iets speciaals doen, zoals bepaalde liedjes laten horen tijdens de dienst? Wat zou je eigenlijk willen?”

“Zie maar pap. Ik ben er toch niet bij.”

Een kikker in de keel

Britts lever zwelt steeds verder op. De radiotherapeut meent dat het mogelijk is om de lever enkele keren te bestralen om zo de zwelling misschien wel helemaal ongedaan te maken. Dat laatste klinkt wel erg optimistisch. “Op welke termijn zouden we dat effect moeten zien?”, vragen we. “Na enkele

weken, vermoed ik”, zegt dokter Geert. *Weken?* Ook dat klinkt over-optimistisch.

Britt maakt een foto van ons in de wachtruimte van de afdeling radiotherapie in Utrecht. Het is 31 januari.

Britt gaat tussen de bestralingen door nog een enkele keer naar school. Na anderhalf uur op school is ze moe. Zo moe. Het is moeilijk te zeggen wat haar nu zo moe maakt: de ziektelast, de lage bloedwaarden, of de bestralingen? Waarschijnlijk is het de combinatie van dat alles. Gelukkig krijgt Britt nu eindelijk thuis haar bloedtransfusies, twee keer per week. Dat scheelt een boel vermoeiende ritjes op en neer naar het ziekenhuis. Het had nogal wat voeten in de aarde omdat Britt het eerste kind in Nederland is die wekelijks thuis een transfusie krijgt. Het is wel een beetje vreemd. We hebben geen infuuspaal thuis, dus afhankelijk van waar Britt wil zitten tijdens de transfusie, hangen de zakken *ery's* (rode bloedcellen) of *trombo's* (bloedplaatjes) aan een kleerhanger aan een haakje in het plafond, in de boekenkast, of voor het

raam in de jaloezieën.

Trombocyten in de gordijnen.

Britt heeft naar ons idee nog baat bij bloedtransfusies. Het geeft haar soms nog een goede dag, zoals vrijdag 10 februari. Toen wilde ze weer eens op bezoek bij oma Dinie in Nuenen. Dat was heel wat. De zaterdag daarna spreekt ze af met Evi. We merken dat ze dan al weer weinig fut heeft om echt te spelen. Ze kijken samen filmpjes. Veel meer zit er niet in. Zondag is weer een slechte dag voor Britt. Ze komt bijna de hele dag haar bed niet uit en 's avonds heeft ze een beetje verhoging. De volgende ochtend heeft ze zelfs koorts en ze kan inmiddels niet meer rechtop zitten van de pijn. Ze wil alleen nog maar op haar rechterzij liggen.

We bellen de huisarts, maar die belt niet direct terug en dus bellen we het Catharinaziekenhuis in Eindhoven. "Kom maar", zegt dokter Selma. We twijfelen want Britt is zo moe, heeft zo'n pijn, is zo zwak. Uiteindelijk gaan we toch. We leggen Britt heel voorzichtig op haar zij op de achterbank van de auto en rijden zo naar het ziekenhuis. Bij bochten en rotondes

neem ik de tijd, tot ergernis van de automobilist achter mij die dan extra dicht op mijn bumper gaat zitten.

In het ziekenhuis neemt verpleegkundige Reintje een bloedkweek en een urinekweek af. Britt voelt zich ellendig. Afgezien van wat ze onder de leden heeft, vindt dokter Selma dat we moeten starten met morfine. "Dat we starten met de morfine betekent niet dat Britt nu zal sterven. Je gaat niet dood van een lage dosis morfine. Maar ik begrijp heel goed dat dit best een stap voor jullie is." We snappen wat Selma zegt, en ja, het is even slikken, maar Britt mag geen pijn hebben. De volgende middag, op Valentijnsdag, mag Britt weer naar huis. Ze is zwak en moe. Ze heeft de hele nacht en de dag daarvoor op haar rechterzij gelegen. Haar rechteroog is opgezwollen door vochtophoping. Ze hoort slecht en sinds een week kucht ze regelmatig. "Ik heb een kikker in mijn keel", zegt Britt. Ik knik maar weet: het is geen kikker, het is kanker. We zijn opgelucht als we weer thuis zijn.

Joep heeft op Valentijnsdag na school een boksclinic. Dat heeft Josephine voor hem georganiseerd. Joep heeft vrienden meegenomen en met zijn vijven krijgen ze de beginselen van het boksen bijgeleerd door [Robin](#). De clinic duurt bijna twee uur, maar lijkt veel korter. Het is erg leuk en het is mooi voor Joep die nu ook eens een keer in het middelpunt van de belangstelling staat.

Terwijl Joep staat te boksen, probeert Josephine me een compliment te geven. Ik weet niet goed waarvoor, over hoe knap ik mij opstel of zoiets. Ik reageer nogal onverschillig. Dat ligt niet aan Josephine. Maatschappelijk werkers, verpleegkundigen, pedagogisch medewerkers, therapeuten, begeleiders en coaches zijn ons al drie jaar aan het bekrachtigen: *"je doet het heel goed ... maar dat doen jullie zo knap... ik vind het zo mooi hoe jij ... jullie zijn zulke kanjers dat jullie ... bla bla bla"*. Na drie jaar klinkt elke bekrachtiging, elk compliment als niet veel meer dan een professionele reflex. Een automatische gewoonte. Onheus. Ik

kan er helemaal niks meer mee. Als we zulke geweldenaars zijn, waarom wordt Britt dan niet meer beter? En waarom moet Joep dan wekelijks naar de orthopedagoog?

Valentijnsdag – Kinderkankerdag – Sterfdag

De dag na Valentijnsdag is Wereld Kinderkankerdag en Britt wil naar beneden. De koorts lijkt weer wat onder controle en de morfine werkt. Ze heeft geen pijn meer en hierdoor durft ze weer rechtop te zitten. Ze heeft nog steeds een dik oog, maar ze voelt zich goed en heeft zelfs weer eetlust. Wanneer de huisarts en kinderthuiszorg zijn geweest, voelt Britt zich echter alweer een stuk minder goed. Aan het einde van de middag vraagt ze of ik haar weer in bed wil leggen. Ik til haar naar boven. Daar valt ze, eenmaal in bed, al snel in slaap.

Britt slaapt onrustig en even na tienen wordt ze misselijk wakker. Ze moet spugen. “Zo, dat lucht op”, zegt ze, maar om twee uur 's nachts wordt ze weer wakker en moet ze opnieuw spugen. Dit gaat zo niet langer en Inge vraagt mij om de huisarts te bellen. Inge legt een handdoek op Britts kussen zodat het bed niet helemaal vies wordt als Britt weer moet spugen en niet op tijd rechtop kan zitten. Een half uur later staat de huisarts aan ons bed, bij Britt. Het is duidelijk dat Britt bloed braakt. Het is donkerbruin, oud bloed en de huisarts vermoedt dat het afkomstig is van een kleine, maar niet aflatende bloeding onder in de maag aan het begin van de darmen. Via een noodkraantje aan haar infuus dient hij Britt wat buscopan toe. Hopelijk worden de maag en darmen hierdoor wat rustiger en zakt de misselijkheid iets.

Britt hoeft niet meer te spugen, maar de misselijkheid is niet helemaal weg. Ze ademt snel en heeft een hoge hartslag. Om zes uur 's ochtends schiet ze weer wakker. Nu moet ze naar de wc. We helpen haar naar de wc en ik schrik hoe ze op haar benen

wiebelt. Britt is blij en opgelucht wanneer ze weer in bed ligt. We geven haar nog een zofran (tegen de misselijkheid), een paracetamol (tegen mogelijke koorts) en een bolus morfine (tegen eventuele pijn). "Dit gaat niet goed Rem. Bel de huisarts maar weer. Ik bel ons mam."

Ik bel de huisarts en een half uur later staat hij weer op onze slaapkamer. Hij kijkt naar mij en dan naar Britt en schudt dan zijn hoofd. Ik vraag de huisarts of hij Britt wat dormicum wil geven. Hij knikt. "Ik denk dat dat het beste is, maar je moet beseffen dat Britt stervende is. Wanneer ik haar nu help om rustiger te slapen, verwacht ik niet dat ze nog wakker wordt." Ik kijk naar Britt en weet dat hij gelijk heeft. Dit is het dan. Inge gaat het Joep en Noor vertellen. Ik blijf bij Britt en houd haar hand vast. Het gaat allemaal zo snel ineens. Ik hoor hoe Joep zich verzet: "Ik wil het niet! Ik wil het niet! Zeg tegen de dokter dat hij weggaat!"

"Word ik nu begraven pap?", vraagt Britt.

"Nee, schat. Je moet eerst dood zijn voordat je wordt begraven of gecremeerd."

"Maar gaat het nu gebeuren?"

"Ja. De dokter geeft je zo dadelijk een slaapmiddeltje zodat je wat rustiger kunt gaan liggen. Dan ga je slapen en zul je niet meer wakker worden."

"Krijg ik dan wel nog een kus van mama?"

"Natuurlijk!", zeggen de huisarts en ik in koor.

Ik geef Britt nog een slokje water terwijl de huisarts naar beneden loopt om Inge te vragen of zij Joep en Noor afscheid wil laten nemen. Dan komt Inge naar boven met Noor. Britt doet even haar ogen open. Noor geeft Britt een kus en zegt dat ze van haar houdt. "Hoorde je dat Britt?" Britt heeft haar ogen weer dicht, maar glimlacht en knikt. Dan komt Joep naar boven

en geeft Britt een afscheidskus. Ook oma Dinie geeft Britt een dikke kus en neemt Joep en Noor mee naar beneden. Inge neemt mijn plaats weer in, gaat naast Britt liggen en pakt haar hand vast.

“Dan geeft de huisarts je nu een slaapmiddel lieverd”, zegt Inge.

“Mag ik dan eerst op mijn zij gaan liggen?”

“Natuurlijk!”, zegt Inge.

Inge en ik helpen Britt draaien op haar rechterzij en houden haar vast terwijl de huisarts via het noodkraantje het slaapmiddel inspuit. “Ze gaat nu slapen en het kan best een poosje duren voordat ze komt te overlijden, dus ik ga de praktijk openen, wat klussen overdragen en kom direct daarna terug”, zegt de huisarts. Inge en ik blijven naast Britt liggen. We kussen haar op haar handen, op haar hoofd. We stellen haar gerust. Het is goed zo. Britt ademt snel, maar ligt vredig op haar zij te slapen. Ze slaapt totdat ineens haar adem stopt. De huisarts is misschien net een kwartier weg.

“Wat gebeurt er Rem?”, vraagt Inge.

“Ik denk dat dit het is Ing.”

Het laatste slokje water komt terug uit Britts mond gelopen op de handdoek op haar kussen. We poetsen haar mond en geven haar nog een zoen. Het is acht uur. Inge belt de huisarts die alweer op het punt stond om weer naar ons toe te komen. Tien minuten later stelt hij vast dat Britt inderdaad is overleden. Ik kijk naar buiten. De zon schijnt. Een merel fluit.

De familie is beneden. Alle oma's, opa's, oom en tantes zijn er. Het lijkt wel een verjaardag, behalve dat iedereen huilt. “Mag ik naar school?”, vraagt Joep. Ja dat mag. “Maar als ik dan weer thuiskom, wil ik er niets meer over horen!” Laat in

de middag wordt Britt gebalsemd en ze wordt in een ander bedje gelegd, boven op onze slaapkamer, in precies de houding waarin ze ook is overleden, vredig op haar rechterzij met haar knuffel Guusje in haar handen.

Ik voel me onrustig. Ik wil Britt naar beneden tillen. Ik wil haar medicijnen geven. Ik wil haar helpen bij het naar de wc gaan. Ik wil de oven aanzetten zodat ik voor haar een warme bagel kan maken. Ik wil een glas water inschenken en er heel veel ijsklontjes bij doen, zoals ik de laatste dagen elke ochtend voor haar deed. Hoe achterlijk. Het eerste wat ik mis, is de dagelijkse zorg en stress.

Een dag later gaan Joep en Noor opnieuw naar school. Inge en ik brengen ze zelf. Dat is loodzwaar, maar het is ook mooi dat dit eindelijk weer eens kan. Joep en Noor voelen zich er een beetje ongemakkelijk bij. Kunnen we Britt wel alleen laten? "Kan Britt niet mee?" vraagt Noor. Inge legt haar uit dat dat niet gaat. Nu Britt dood is, kan ze niet meer praten en ook niet meer lopen. "Britt kan toch slapen in de rolstoel? Dat kan toch wel?" Ik stel me voor hoe we met een gebalsemde Britt als een pop in de rolstoel het schoolplein opwandelen. "Nee, dat kan niet."

We hebben veel hulp in huis: familie en vrienden die koken, koffiezetten en stofzuigen en natuurlijk Josephine die heel wat belt en regelt voor de uitvaart. Ik doorzoek tientallen digitale mappen met foto's om een selectie te maken voor de uitvaart. Er komen honderden foto's van Britt voorbij: met Joep, met Noor, met mama, bij vriendinnen, bij de dansles, bij gitaarles, bij de zangles, in de tuin, in de klas, in het ziekenhuis. Met begrafenisondernemer Monica zoeken we een fraaie kist uit. De kist is wit en er kan op getekend en geschreven worden. Hij is een meter en zestig centimeter lang, groot genoeg voor een meisje van 10 jaar.

Woensdag 22 februari is de uitvaart. We doen het in het Parktheater in Eindhoven. We slapen tot de uitvaart bij

elkaar, bij Britt. Voor het laatst met z'n vijven op een kamer. Ook dat is gek. "Moet ik dan op een kamer met een lijk slapen?", vraagt Joep om meteen daarna te zeggen: "... maar ik wil het wel." Noor geeft die dagen steevast voor het slapen gaan haar grote zus een kusje. "Britt zit in mijn hartje", zegt ze. "En mijn hartje zit in mijn keeltje."

De dienst in de foyer van het Parktheater is mooi en verdrietig en Inge vindt het jammer dat ze geen kans heeft om bij te praten met de vele lotgenoten die er zijn. Het ergst vinden we dat Britt er niet bij is. Wat had ze dit gaaf gevonden. Al die mensen. Al die bekenden. Allemaal voor haar. Na de dienst rijden we naar Heeze, naar het crematorium. De witte kist met Britt gaat weer in de rouwbus en wij gaan erbij zitten. Terwijl we wegrijden met de bus laat een menigte buiten voor het theater in de regen heliumballonnen los. Ze zwaaien Britt uit. Wij zwaaien terug. Noor, Joep, Inge en ik zijn die dag tot het allerlaatste moment, tot in de ovenkamer van het crematorium, bij Britt.

Ik vraag me af wat eigenlijk erger is. Dat je dingen vergeet? Zoals hoe haar schaterlach ook alweer klonk en hoe het precies voelde als ze me een zoen gaf. Of dat je sommige dingen nooit meer kunt vergeten? Zoals toen ze vanwege mucositis zoveel maagpijn had dat ze gilte '*papa help me dan!*' en ik niet meer kon doen dan naast haar zitten om haar hand vast te houden. Of toen ik Britts gebalsemde lichaam haar lievelingsjurk aantrok.

Ongeveer twee jaar geleden vroeg Britt ons of wij haar zouden vergeten als zij er niet meer is. Natuurlijk niet. Noor zat gisteren in bad en gebruikte Britts [dusch jelly](#). "Die is van Britt. Hij is al bijna op zie ik", zegt Inge. "Dan kunnen we toch een nieuwe kopen voor Britt?" "Nou, dat is niet nodig want Britt is er niet meer". "O ja", zegt Noor, "ik was eventjes vergeten dat Britt dood was."

We hebben veel herinneringen aan ons mooie, wijze meisje. Maar het biedt geen troost. Elke herinnering is een vlijmscherp

mes.

Britt galmt na. Op de badkamer staat haar tandenborstel naast die van ons. Op haar slaapkamer liggen haar agenda, schriftjes en werkboeken voor school. Haar schooltas en haar jas hangen aan de kapstok. Haar fiets staat netjes in de garage. Haar telefoon ligt opgeladen voor haar klaar op het aanrecht.

Britt zit in haar hoekje van de bank met een iPad op schoot te kijken naar de vlogs van [Furtjuh](#). Buiten zien we haar fietsen. Ze snuffelt rond in de HEMA bij de schriftjes en pennen. Ze staat in de Kruidvat te twijfelen over welke [Babylips](#) ze zal kopen. Bij de kassa in de Albert Heijn vraagt ze aan mij of ze met mijn pinpas de boodschappen mag betalen – *ik weet jouw pincode pap*. Wanneer we Joep en Noor naar school brengen, zie ik haar de klas van meneer Dick binnenlopen om nog even met hem te kletsen. Konden wij nog maar even met haar kletsen. Samen mooie herinneringen ophalen. Of samen vergeten dat ze er eigenlijk niet meer is. Heel even maar.

